

Politiebureau en brandweerkazerne Zoetermeer

Een waardering van het bouwen in de jaren zeventig

Auteur   Wouter Reitsma

Februari 2022

Waardering van het gebouwencomplex politiebureau en brandweerkazerne

Het politiebureau aan het Burgemeester Wegstapelplein en de brandweerkazerne aan de Brusselstraat

In 2018 heeft de gemeenteraad van Zoetermeer besloten 14 locaties aan te wijzen waarop versneld woningen gerealiseerd moeten worden.¹

Eén van deze locaties is de kavel aan de Brusselstraat in het Stadscentrum waarop eind zeventiger jaren van de vorige eeuw het pand van de politie en de brandweer is gebouwd. De bedoeling is op deze kavel zo'n 100 tot 150 huur- en koopwoningen te realiseren voor verschillende doelgroepen van woningzoekenden (jong tot oud). Het samengestelde pand van de politie en de brandweer zou daarvoor moeten worden afgebroken.

Figuur 1 Bovenaanzicht ensemble politiebureau (links) en brandweerkazerne

Noodzaak van cultuurhistorische waardering alvorens besluit over afbraak

Tijdens de begrotingsbehandelingen in de Raad van november 2018 is een motie aangenomen waarin het College van B&W wordt verzocht om samen met het HGOS panden te inventariseren die voor Zoetermeer van cultuurhistorische waarde zijn en

een analyse te maken of, en zo ja, op welke wijze(n) deze panden geheel of gedeeltelijk behouden kunnen worden.

Er is consensus over de noodzaak een cultuurhistorische waardering van de gebouwen en de locatie op te stellen, voordat een besluit wordt genomen over de verdere toekomst van de voor Zoetermeer zo markante gebouwen.

De CHE heeft de historie en de cultuurhistorische waarde van het pand en de locatie onderzocht. Is er sprake van cultuurhistorisch erfgoed van Zoetermeer dat op een of andere wijze behouden dient te worden, al dan niet geïntegreerd in het plan om op deze kavel woningen te gaan bouwen?²

Korte geschiedenis van het gebouwencomplex voor brandweer en politie

Met de groei van Zoetermeer vanaf de zeventiger jaren groeide ook de omvang van het politie- en brandweerapparaat. Een politiebureau en een brandweerkazerne waarvan de capaciteit is afgestemd op een bevolking van 100.000 inwoners, waren dringend nodig. Als eerste gebouwen van het stadscentrum moest het ontwerp ook zodanig zijn dat de nog te realiseren bouwprojecten in het stadshart gemakkelijk daarop konden worden aangesloten. Uniek in dit ontwerp zou ook zijn dat politie en brandweer in één complex zouden worden ondergebracht.

De gebouwen hebben verschillende gebruiksfuncties met elk specifieke eisen. Ondanks deze uiteenlopende eisen zijn er toen – en dat is uniek - twee gebouwen ontworpen die deel uitmaken van één harmonieus complex dat er daadwerkelijk uitziet als één samenhangend geheel. (Zie ook luchtfoto op blz.1)

Het complex diende een harmonieuze uitstraling te hebben, waar dienstverlening voor de mensen zichtbaar en bereikbaar zou zijn (maatschappelijke functie) en van waaruit de politie ook haar politietaken kon uitvoeren. Het diende nabij de uitvalswegen van de Hoofdwegenstructuur, maar ook centraal ten opzichte van alle wijken en het stadscentrum te worden gesitueerd. De hoofdingang diende duidelijk zichtbaar in het straatbeeld te zijn. Verder diende het complex door ontwerp, uitstraling en situering zoveel als mogelijk met de nog te realiseren gebouwen en panden in het stadscentrum samen te hangen.

In de raad is nog gediscussieerd over het onderbrengen van politie en stadhuis in één gebouw. (Concept sociale supermarkt). De conclusie was uiteindelijk om dat niet te doen maar beide gebouwen wel in elkaars nabijheid te realiseren. Brandweer en politie aan de westkant, gemeentehuis en bibliotheek aan de oostkant van het stadshart.

Enkele feiten

14 oktober 1974	Kredietvotatie van fl. 40.000,00 voor het maken van een voorlopig schetsontwerp door de Afdeling Architectuur en Bouwkunde van de Dienst Gemeentewerken onder leiding van Frans de Man, gemeentearchitect.
12 oktober 1976	Goedkeuring programma van eisen voor het politiebureau aan het Burgemeester Wegstapelplein en enkele maanden later dat voor de brandweerkazerne aan de Brusselstraat. Stichtingskosten geraamd op 24 mln gulden. Over de hoogte

	van rijksbijdrage (raming 16 mln.) bestond toen nog onduidelijkheid.
juni 1977	Voorlopig ontwerp gereed
27 juli 1977	Kredietvotatie voor het gebouwencomplex door de Raad goedgekeurd. (Circa 16 mln. politiebureau, 9,3 mln. brandweer en circa 1,5 mln. voor de gemeenschappelijke gymzaal).
mei 1978	Eerste paal
jan. 1981	Officiële opening door de minister van Binnenlandse Zaken Hans Wiegel

Locatie politiebureau, “...in de omgeving van een nog niet opgeblazen schoorsteen”

De bouw van het gebouwencomplex voor politie en brandweer markeert letterlijk het begin van de bouw van het Stadscentrum van Zoetermeer.

In de politieperiodiek “de Voegspijker” van 1 januari 1975³ duidt de toenmalige commissaris van politie de plek aan in het globaal ontwerp bestemmingplan Stadscentrum. Hij schrijft: “Pak de J.L. van Rijweg richting Stompwijk, de eerste asfaltweg linksaf, en dan ook weer de eerste asfaltweg linksaf. Aan uw linkerhand – **in de omgeving van een nog niet opgeblazen schoorsteen**, bevindt zich de plek waar het politiebureau is gedacht.

Dit complex was lange tijd het enige gebouw in een verder (nagenoeg) leeg gebied waar in de jaren daarna het Stadscentrum in fasen zou worden gerealiseerd. Daarvoor waren eerder wel een aantal woningen en boerderijen afgebroken.

Een stadscentrum dat ging bestaan uit een ‘benedenstad’ (voor verkeer, bus en trein, parkeren, laden en lossen, toevoerwegen en snelle aansluiting op H-structuur voor politie en brandweer) en een ‘bovenstad’ voor winkels, winkelend publiek, (aanvankelijk) fietsen en wandelen, wonen, stedelijke recreatie.

Figuur 2 Politiebureau als eerste gebouw: ‘kasteel’ in gras- en bouwland

Figuur 3 Politiebureau jaren later

Algemeen historische aspecten

Groeistad Zoetermeer had op de groei afgestemde voorzieningen nodig

Het complex van brandweer en politie is te zien als een min of meer logische uitwerking van het groeibewustzijn in de jaren 60 en 70 van de groeigemeente Zoetermeer. De bevolking groeide gestaag. De korpsen van politie en brandweer dienden daarop afgestemd te worden, zowel qua sterkte als qua huisvesting en faciliteiten (bijvoorbeeld meer cellen, een schietkelder, en dergelijke). Ten tijde van de besluitvorming in de Raad speelde op de achtergrond al de discussie over de structuur van de politie. De gemeentepolitie werd door deskundigen op dat moment weinig doeltreffend gevonden. Zou er in de 80'er jaren nog wel een gemeentepolitie bestaan?

Niettemin was nieuwe huisvesting van de gemeentepolitie en -brandweer hard nodig. Een stad die zou uitgroeien tot meer dan 100.000 inwoners diende een modern en goed geoutilleerd politiebureau en brandweerkazerne te hebben. De toenmalige noodhuisvesting van politie en brandweer paste op geen enkele wijze meer bij de groeistatus van Zoetermeer.⁴ Het ontwerp van het te realiseren gebouw zou volgens de toenmalige opvattingen probleemloos in elke ontwikkelingsrichting kunnen worden ingepast, ook bij de vorming van een regionale of landelijke politie.

Het ontwerp en de bouw drukken een noodzaak uit die samenhangt met de beleidsmatige keuze om Zoetermeer als groeistad aan te wijzen. In toenemende mate waren er (semi-)publieke voorzieningen nodig om een groeiende bevolking ten dienste te staan op het gebied van in dit geval veiligheid, criminaliteitsbestrijding, preventie en dergelijke. Het is de resultante van een eerder genomen bestuurlijke en beleidsmatige keuze om Zoetermeer als groeistad aan te wijzen. Daarbij hoorden goede OV-verbindingen, een effectief wegenstelsel (H-structuur) maar evenzeer een goed geoutilleerde, op de bevolkingsgroei afgestemd politiebureau en brandweerkazerne.

Structuurplan 1968: centrale locatie voor gemeenschapsvoorzieningen

De locatie is een weloverwogen onderdeel van het stedenbouwkundig ontwerp van Zoetermeer. In een nog verder agrarisch gebied waren rondom het dorp Zoetermeer

Figuur 4 Structuurplan 1968, centrum rood gekleurd

het wegenstelsel, de H-structuur, en de te realiseren woonwijken gepland.⁵ Het stedenbouwkundige plan voorzag in een centrum, centraal gesitueerd ten opzichte van alle wijken van Zoetermeer, waarin ook gemeenschapsvoorzieningen zoals politie en brandweer en het stadhuis met bibliotheek waren gepland. Het idee van goed bereikbaar, makkelijk vindbaar en toegankelijk voor het Voorts ligt de locatie direct aan de H-structuur, het hoofdwegenstelsel van Zoetermeer waardoor alle wijken binnen operationele

normtijden bereikt konden (kunnen) worden. De aansluiting op de het hoofdwegenstelsel maakte ook een situering in de zogenaamde "benedenstad" van het stadscentrum logisch, het gebied op maaiveldhoogte voor de infrastructuur van het openbaar vervoer, trein, bussen, parkeren, laden en lossen voor de winkels die in de "bovenstad" zouden worden gerealiseerd, en ook de brandweer en de politie.

Door een hoogteverschil zichtbaar en fysiek onderscheiden van de “bovenstad” waar winkels, wandelen en fietsen, stedelijke recreatie de boventoon voerden.

De hoofdingang van het politiebureau was duidelijk en zichtbaar gericht op het stadscentrum (met name de bovenstad) waar dagelijks veel mensen werden verwacht. Het benadrukte de maatschappelijke functie van de politie als dienstverlener met een zo laag mogelijke drempel.

Het gebouwencomplex heeft een bijzondere betekenis voor de geschiedenis van Zoetermeer als groeigemeente. Het is een beeldbepalend oriëntatiepunt in Zoetermeer. Ook na decennia kan het complex gezien worden als de nog steeds zichtbare aftrap van de bouw van het Stadscentrum.

Architectuur- en kunsthistorische waarde: “vriendelijk kasteel”

Het ontwerp dateert uit 1977-1978 en is van Gemeentebedrijven, afdeling architectuur, met name gemeentearchitect Frans de Man.⁶ Het politiebureau en de brandweerkazerne ademen de sfeer van de kleinschalige architectuur en bouwkunde. Het complex hoort met zijn afgeschuinde hoeken en plastisch gelede gevels tot de situatie (op de situatie inspelende), kleinschalige architectuur die we bijvoorbeeld ook in Seghwaert aantreffen.⁷

Verspringende gevel en strakke raampartijen

Vermoedelijk stond de architect een “vriendelijk” kasteel voor ogen dat het karakter van de dienstverlening van politie en brandweer treffend kon markeren. Gebruik van meer traditionele bakstenen gevels is ook te interpreteren als een reactie op de koele, functionele architectuur van het Nieuwe Bouwen die wij aantreffen in de wijken Palenstein, Meerzicht en Driemanspolder.

Het politiebureau telt slechts drie lagen en heeft een terugliggende afgeschuinde dakverdieping.

Tussen de binnenplaatsen van politie en brandweer ligt een sportzaal die door beide en ook wel door derden wordt gebruikt. De glazen, uitstulpende ingang van het politiebureau ligt op de overgang naar een lager bouwdeel tegenover het Burgemeester Wegstapelplein. Het enige verticale accent is de tweeëntwintig meter hoge gedraaide bakstenen oefentoren waar het publiek de brandweer soms kan zien oefenen op de omlopen.

Het politiebureau en de brandweerkazerne vormen tezamen een markant gebouwencomplex aan de westkant van de binnenstad. Alleen al de rode bakstenen gevel met een robuuste uitstraling maakt het complex tot een zeer kenmerkend gebouw in het

stadscentrum. De bouwer van het complex was de firma IBC uit Best.

Oeuvre van een gemeentearchitect

Het politiebureau en de brandweerkazerne zijn ontworpen door de gemeentearchitect, Frans de Man, hoofd van de afdeling Architectuur en Bouwkunde van de Dienst Gemeentewerken, die eveneens verantwoordelijk is geweest voor het oorspronkelijke ontwerp van het Stadhuis aan het Stadhuisplein en de Markt.

Het is in de naoorlogse periode geen uitzondering dat gemeenschapsvoorzieningen van de overheid ontworpen werden door gemeentelijke ingenieurs. De gemeente deed dat zelf. De benodigde kwaliteiten, expertise en capaciteit waren in het gemeentelijke apparaat aanwezig. Gemeenten hadden in die periode ook eigen woningbezit (sociale woningbouw) en waren nog niet zo teruggetreden op het gebied van de (volks)huisvesting als nu het geval is.

Tijdens de ontwerpfase zijn meerdere werkbezoeken aan andere gemeenten afgelegd om te zien hoe politie- en brandweergebouwen waren ontworpen en functioneerden. Inspiratie is bijvoorbeeld opgedaan tijdens werkbezoeken aan Alphen aan de Rijn, Amersfoort, Dordrecht en Arnhem. Tijdens de werkbezoeken werd, opvallend genoeg, vooral aandacht besteed aan het parkeervraagstuk in al zijn facetten.

Esthetische kwaliteiten

Het complex heeft een robuuste, gesloten vormgeving onder meer door de rode bakstenen gevels, de gesegmenteerde raampartijen, verspringende gevels en de schuine daken belegd met koperkleurige leien. Tegelijk is het door de kleinschalige maatvoering en de vele raampartijen beeldend aan te duiden als een "vriendelijk kasteel". Het heeft een voor het publiek laagdrempelige uitstraling, de bouwhoogte heeft een menselijke maat en is beperkt van twee tot vijf bouwlagen, inclusief de brandweertoren.

De vormgeving is verrassend door de esthetische eenheid die in het ontwerp is gecreëerd met twee van elkaar losstaande, afzonderlijke gebouwen.

Figuur 7 Kegelvormige ingang politiebureau

De kegelvormige, hoge glazen hal kenmerkt de ingang van het politiebureau. Het is de "poort" die toegang geeft tot het "kasteel".

De gesloten vormgeving krijgt nog meer accent door de intimiteit van twee binnenplaatsen (patio's) die door de omliggende gevels uit het directe zicht van het publiek ligt. Dat staat ook voor een publieke dienstverlening die tegelijkertijd niet in volle omvang in de openbaarheid kan plaatsvinden (in casu

privacy, veiligheid).

Het ontwerp is uniek. Er zijn geen vergelijkbare ensembles van panden gevonden. ⁸

Authenticiteit

Figuur 8 de markante toren van de brandweerkazerne

Het oorspronkelijke ontwerp staat er nog steeds. Het gebouwencomplex is authentiek. Tegelijkertijd vervult het nog steeds de functies waarvoor het bijna een halve eeuw geleden is ontworpen. Het complex heeft een beeldbepalende betekenis voor de directe omgeving (stadshart). Ook voor alle passanten die de Europaweg gebruiken, zal in het bijzonder de gevel van de brandweerkazerne een kenmerkend oriëntatiepunt zijn. Zeer kenmerkend daarvoor is de 24 meter hoge oefentoren die zowel aan de binnen- als aan de buitenkant oefenruimte biedt aan de brandweerlieden en wordt gebruikt om slangen te laten drogen. Er werd geoefend aan de binnenzijde van de toren maar evenzeer aan de buitenkant. Brandweerlieden konden ook oefenen op de trappen aan de buitenzijde, zichtbaar voor het publiek. Functioneel dus maar ook publieksgericht.

Door de verdere uitbreiding van het Stadshart ("Spazio") is de beeldbepalende waarde van het complex afgenomen. Van de zijde van het stadshart is het complex wat aan het zicht onttrokken. In de negentiger jaren van de vorige eeuw is de aanvankelijk voor het stadshart maximale bouwhoogte verlaten. Hogere bouw aan de westzijde neemt het zicht op zowel 'beneden' (met brandweer en politie) als 'bovenstad' weg.

Niettemin blijft het in opzet en fysieke zichtbaarheid een authentiek gebouw, kenmerkend voor Zoetermeer in het algemeen en voor het stadshart in het bijzonder.

Ensemblewaarde

Het complex heeft een bijzondere **ensemblewaarde**. Hoewel er sprake is van verschillende functies met beide afzonderlijke eisen ten aanzien van gebruik, is de architect er met dit ontwerp in geslaagd om één samenhangend geheel te ontwerpen met behoud van de functionele identiteiten van politie en brandweer.

Een dergelijk ontwerp voor politiebureau en brandweerkazerne in één samengesteld pand is bijzonder, zo niet uniek in de vele ontwerpen van gemeenschapsvoorzieningen in Nederland. De afzonderlijke delen van het complex geven het samenhangende ontwerp een belangrijke meerwaarde ten opzichte van monofunctionele ontwerpen. In die zin vertegenwoordigt dit ensemble ook een maatschappelijke ontwikkeling van meer samenwerken, maar tegelijk ook het bereiken van efficiencyvoordelen.

Gaafheid

Uitgaande van het oorspronkelijke ontwerp is het complex nog bijzonder gaaf en compleet, zowel het exterieur als het interieur. De bouwkundige staat oogt na bijna

een halve eeuw operationele dienst nog relatief goed. Onderzoek naar de bouwkundige staat kan daar tot in detail meer licht op werpen.

Ook nu, waar het Burgemeester Wegstapelplein is ingenomen door horeca, blijft het een architectonisch herkenbaar complex in de “benedenstad” van het Stadscentrum.

Zeldzaamheid

De robuuste rode gevels, de leien daken, de 24 meter hoge toren en het ontwerp van een ‘twee-eenheid’ (ensemble) maken het politiebureau en de brandweerkazerne tot een, zeker voor Zoetermeer, zeldzaam ontwerp van twee gebouwen voor publieke dienstverlening.

Zeldzaam doordat er twee afzonderlijke gebouwen zijn gerealiseerd die niet alleen als één geheel worden ervaren maar ook één geheel zijn. De binnenplaatsen die door de beide gebouwen worden omsloten, geven het verder gesloten complex een zeldzaam en verrassend accent.

Figuur 9 Verspringende gevel en ingang brandweer

Informatiewaarde

De informatiewaarde is aanwezig. Het complex staat voor “de eerste paal” in wat nu het huidige stadshart is, in het bijzonder dan de “benedenstad” als kenmerkend onderdeel van het stadscentrum.

In de bouw zitten ook elementen die staan voor de maatschappelijke ontwikkeling van de democratisering van de samenleving. Was het ontwerpen voorheen vooral een zaak van deskundigen en bestuurders, vanaf de zeventiger jaren eisten inwoners en gebruikers van voorzieningen inspraak in plannen en ontwerpen. Dat gold voor de ontwerpen van het Stadscentrum maar ook voor het politie- en brandweercomplex. Zo werd bijvoorbeeld aan politieagenten gevraagd ideeën aan te leveren voor bouw en inrichting.

Stedenbouwkundig is de centrale ligging en de bereikbaarheid ten opzichte van de woonwijken zeer functioneel.

Representativiteit

Hierboven is gesteld dat het ontwerp met de rode bakstenen gevels ook uitgelegd kan worden als een reactie op de tot dan toe strakke hoogbouw in woonwijken als Palenstein en Meerzicht.

Welke belangrijke visies en afwegingen in het ontwerpproces een rol hebben gespeeld is helaas niet meer te achterhalen. In de gemeenteraad van Zoetermeer was er vooral discussie over de financiële lasten die aan de bouw waren verbonden, nog versterkt door het feit dat tijdens de besluitvorming nog onduidelijk was met welke bijdrage het rijk aan de bouw van het politiebureau wenste bij te dragen.

Het gebouwencomplex werd tijdens de opening beoordeeld als een knap staaltje vakmanschap, sfeervol, modern, functioneel, goed geoutilleerd, markant, mannelijk⁹, stoer voortreffelijk en ook uniek.

Waardering ensemble politie en brandweer

Leggen wij het complex langs de waarderingscriteria van het RCE dan resulteert dat in een aantrekkelijk, waardevol beeld.

Beleefde kwaliteit

De beleefde kwaliteit is voor Zoetermeer groot. De rode en verspringende bakstenen gevels geven een robuuste uitstraling en zijn zeer kenmerkend voor het complex van politie en brandweer. De brandweertoren versterkt het beeld van een “vriendelijk kasteel” dat toegankelijk is voor de burgers en tegelijkertijd garant staat voor de veiligheid van diezelfde burgers van Zoetermeer.

De belevingswaarde voor het publiek is ook historisch van aard. Het staat voor de start van de bouw van het stadscentrum zoals stedenbouwkundig ontworpen in het Structuurplan 1968.

Fysieke kwaliteit

Het complex komt overeen met het oorspronkelijke ontwerp en is als authentiek te beschouwen. Het is gebouwd zoals indertijd op de tekentafel ontworpen en dit ontwerp is nog steeds te aanschouwen.

Het gebouw lijkt voorts in een bouwkundig goede staat.

Inhoudelijke kwaliteit

Het ontwerp is uniek als ensemble van losstaande gebouwen met elk een eigen specifieke functie maar niettemin in architectonische zin deel uitmakend van een samenhangend geheel.

Er zijn geen vergelijkbare ensembles van gebouwen gevonden

Conclusie waardering

Geconcludeerd kan worden dat het ensemble van politiebureau en brandweerkazerne op basis van de waarderingscriteria van de Rijksdienst voor cultuur-historisch erfgoed (RCE) als waardevol is te typeren. Deze waarde verzet

zich tegen een simpel voornemen om tot afbraak te besluiten ten gunste van het realiseren van nieuwbouw van woningen waaronder ook hoogbouw.

Deze cultuurhistorische waarde zou het onderzoek moeten bevorderen naar alternatieve gebruiksfuncties met de, zoveel als mogelijk, instandhouding van het oorspronkelijke ontwerp.

---

¹ Raadsvoorstel Versnellingsagenda Woningbouw, nr. 0637319013 (met o.a. als bijlage Kavelpaspoorten), vergadering gemeenteraad van Zoetermeer van 18 oktober 2018

² Cultureel erfgoed is een zeer breed begrip. Het staat in principe voor alles wat we erven van voorgaande generaties en het bewaren waard vinden. Eigenlijk is het een verzamelnaam voor diverse monumenten, archieven, beschermde voorwerpen archeologische vondsten, opgravingen en oude stads- en dorpsgezichten.

³ Commissaris W. Vink in "De Voegspijker", periodiek van de Zoetermeerse gemeentepolitie, 1 januari 1975

⁴ Zoetermeer Stad, uitgave afdeling Voorlichting en Public Relations, diverse edities (zoals nr. 9, juli 1976; nr. 11, september 1980; nr 23, november 1980 nummer 4, januari 1981)

⁵ Structuurplan Zoetermeer 1968 – een icoon van de Tweede Schaalsprong, Arjen van der Burg, artikel in 't Seghen Waert van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer(HGOS), jaargang 2018

⁶ Onderzoek in het gemeentearchief heeft helaas nauwelijks aanwijzingen opgeleverd over de ideeën van waaruit de gemeentearchitect Frans de Man in samenwerking met de gemeentelijke afdeling Architectuur en Bouwkunde het politie en brandweercomplex heeft ontworpen. Verslagen van bouwvergaderingen met gedachteswisselingen over vormgeving, functionaliteit, architectuur etc. zijn helaas niet aangetroffen.

⁷ Architectuurgids Zoetermeer, Joosje van Geest, november 2016, pag. Politiebureau en brandweerkazerne

⁸ Brandweergarages en -kazernes, Categorieaal onderzoek wederopbouw 1945-1960, Tine van Merwijk

⁹ In historisch perspectief ademt deze aanduiding een nogal gedateerde kwalificatie. Anno 2021 kan stoer evenzeer staan voor mannelijk als vrouwelijk.